

**KAEDAH TALAQQĪ MUSYAFahah DALAM
TILAWAH AL-QURAN**
Method of Talaqqī Musyafahah in Reciting Al-Quran

¹MOHD SYAKIR BIN MOKTAR
²MOHD FARID BIN MOHD SHARIF

^{1&2}Pusat Pengajian Ilmu Kemanusiaan,
Universiti Sains Malaysia 11800, USM, Pulau Pinang
msyakir1984@gmail.com; faridusm@usm.my

Tarikh dihantar: 20 Disember 2020 / Tarikh diterima: 26 Februari 2021

Abstrak Kertas konsep ini membincangkan berkenaan kaedah *talaqqī musyāfahah* yang digunakan dalam proses pengajaran dan pembelajaran tilawah al-Quran. Perbincangan yang dikemukakan ini melibatkan sejarah dan perkembangan kaedah *talaqqī musyāfahah*. Selain itu, kepentingan kaedah *talaqqī musyāfahah* turut dibincangkan merangkumi proses pengajaran dan pembelajaran tilawah al-Quran. Kaedah *talaqqī musyāfahah* disebarkan seiring dengan perkembangan agama Islam. Rasulullah SAW merupakan insan yang mempelopori kaedah ini sejak Baginda menerima wahyu yang pertama. Kaedah *talaqqī musyāfahah* memainkan peranan penting dalam bidang tilawah al-Quran dan keilmuan Islam. Sistem pendidikan Islam di Malaysia menerima pakai kaedah ini melalui ulama-ulama terdahulu yang mengajar di madrasah dan masjid. Perkembangan kaedah ini berkait rapat dengan amalan tilawah al-Quran yang menjadi keutamaan umat Islam di negara ini. Penghasilan kaedah-kaedah moden pula membantu menambah baik serta menjadi alternatif kepada murid dalam tilawah al-Quran. Umat Islam juga menggunakan peluang mempelajari tilawah al-Quran melalui teknologi maklumat. Antaranya ialah dengan mempelajari al-Quran menggunakan kaedah *talaqqī musyāfahah* melalui medium yang baharu seperti kelas pengajian atas talian. Kaedah *talaqqī musyāfahah* terus menjadi kaedah penting dalam membantu murid-murid di sekolah dan umat Islam yang mempelajari tilawah al-Quran sehingga ke hari ini. Keberkesanan kaedah *talaqqī musyāfahah* tidak dapat dinafikan dengan kajian-kajian lepas yang menunjukkan kaedah ini memberi kesan positif dalam proses pengajaran dan pembelajaran al-Quran.

Kata kunci: *Talaqqī musyāfahah*, kaedah-kaedah moden, proses pengajaran dan pembelajaran.

Abstract *This concept paper discusses the method of talaqqī musyāfahah used in the process of teaching and learning the recitation of the Quran. The discussion presented involves the history and development of the method of talaqqī musyāfahah. In addition, the importance of talaqqī musyāfahah which include the process of teaching and learning the recitation of the Quran was discussed. The method of talaqqī musyāfahah was spread in line with the development of Islam. Rasulullah SAW is the person who pioneered this method since he received the first revelation. The method of talaqqī musyāfahah plays an important role in the field of recitation of the Quran and Islamic knowledge. The Islamic education system in Malaysia implemented this method based on previous scholars from madrasahs and mosques. The development of this method is closely related to the practice of reciting the Quran which is the priority of Muslims in this country. The production of modern methods also helps to improve and be an alternative for students in the recitation of the Quran. At present, Muslims use the opportunity to learn the recitation of the Quran by using the method of talaqqī musyāfahah with the help of technology through online class as a new medium of learning the Quran. The method of talaqqī musyāfahah continues to be an important method in facilitate the students and Muslims in the process of learning of the Quran. Previous studies showed that method of talaqqī musyāfahah positively affect the process of teaching and learning of the Quran.*

Keywords: *Talaqqī musyāfahah, modern methods, teaching and learning.*

PENGENALAN

Talaqqī musyāfahah adalah istilah bahasa arab hasil gabungan dua perkataan *talaqqī* dan *musyāfahah*. *Talaqqī* dari kata dasar لقاء yang bermaksud pertemuan (Jamaluddin Muhammad, 2003: 254) dan di dalam konteks pembelajaran al-Quran ialah perjumpaan atau pertemuan antara murid dan guru secara berhadapan (Nurul Huda, Najmiah & Nor Hafizi, 2019: 29). شفاه merupakan kata dasar bagi *musyāfahah* yang bermaksud bibir manusia

(Jamaluddin Muhammad, 2003: 506) iaitu satu proses pemindahan ilmu berkaitan pembacaan al-Quran dari mulut seorang guru kepada mulut seorang murid. Menurut Norhisham (2019: 277), gabungan kedua-dua istilah *talaqqī musyāfahah* memberi erti perjumpaan secara berhadapan di antara murid dan gurunya semasa pembelajaran al-Quran berlangsung. Murid akan memerhati setiap sebutan huruf yang keluar dari mulut gurunya bagi memastikan sebutannya betul dan tepat.

Dalam kajian yang dibuat oleh Ashraf, Ab. Halim & Nurul Huda (2019: 94), kaedah *talaqqī musyāfahah* mula diamalkan oleh Rasulullah SAW semasa wahyu pertama diterima. Ketika Baginda sedang beribadah seorang diri di dalam Gua Hira, malaikat Jibrail a.s. datang bertemu Baginda. Kedatangan malaikat Jibrail a.s. membawa wahyu pertama iaitu surah *al-'Alaq*. Proses pengajaran dan pembelajaran ini bermula dengan malaikat Jibrail a.s. (Abd al- Salam Muqbil al-Majidi, 2010: 18) membaca ayat tersebut terlebih dahulu dan Baginda mendengar bacaan tersebut. Kemudian Baginda mula membaca dengan lidah yang fasih dan lancar. Rabeah & Sabri (2019: 1) menjelaskan bahawa peristiwa agung ini menjadi permulaan kepada kaedah *talaqqī musyāfahah* dan membuktikan kaedah ini adalah kaedah pengajaran dan pembelajaran al-Quran tertua dalam sejarah perkembangan Islam.

Kaedah *talaqqī musyāfahah* penting dalam mata pelajaran pendidikan Islam, terutamanya melibatkan bidang tilawah al-Quran dan bidang tahfiz al-Quran. Kaedah ini menjadi pemangkin bagi seorang pelajar yang ingin memulakan pembacaan al-Quran. Kaedah ini juga penting untuk memberi panduan yang betul berkenaan tatacara pembacaan ayat yang hendak dibaca dan dihafaz. Justeru, Mohd Nahi (2018) berpendapat wujud hubungan yang signifikan apabila kaedah ini digunakan oleh para guru yang memulakan sesi pengajaran tilawah dan tahfiz al-Quran. Selain daripada memperdengarkan bacaan mengikut kaedah *talaqqī musyāfahah*, kaedah ini turut menjadikan hukum-hukum tajwid sebagai aspek yang ingin ditekankan supaya murid-murid dapat mengambil cakna akan ayat yang dibaca.

Bidang tahfiz al-Quran juga menjadikan amalan kaedah *talaqqī musyāfahah* sebagai panduan asas sebelum memulakan hafazan. Kaedah ini juga wajib bagi golongan penghafaz al-Quran di sekolah dan maahad tahfiz. Guru menjadi sumber rujukan melalui pembacaan yang akan diteliti oleh muridnya. Dalam kajian Norhisham (2019: 279) menunjukkan kaedah *talaqqī musyāfahah* menjadi kaedah yang sangat efektif bagi membantu murid semasa proses pembelajaran tilawah dan hafazan al-Quran. Di samping itu juga kaedah-kaedah moden turut mewarnai dan menyokong kaedah *talaqqī musyāfahah* dalam meningkatkan penguasaan murid semasa pembelajaran tilawah dan hafazan al-Quran.

Pengajaran Al-Quran Zaman Rasulullah SAW

Rasulullah SAW berdakwah menyebarkan Islam menerusi wahyu yang diturunkan melalui perantaraan malaikat Jibrail a.s. Al-Quran yang diturunkan dalam tempoh 23 tahun seiring dengan perkembangan proses pengajaran dan pembelajaran al-Quran yang menggunakan kaedah *talaqqī musyāfahah*. Semasa di Mekah Baginda mula mengajarkan al-Quran di rumah Baginda dan kemudian di rumah sahabatnya iaitu al-Arqām b. Abī al-Arqām (Mohd Aderi, 2015: 13 & 14).

Proses pengajaran al-Quran terus berkembang apabila rombongan dari Madinah mengunjungi Baginda di Mekah dan menyatakan keimanan mereka. Sekembali di Madinah mereka memperkembangkan lagi pengajaran al-Quran kepada penduduk Madinah. Selepas peristiwa hijrah, Baginda meneruskan usaha mengajarkan al-Quran kepada sahabat bermula di kediaman Baginda dan berterusan di Masjid Nabawi. Para sahabat belajar secara berhadapan dengan Rasulullah SAW melalui kaedah *talaqqī musyāfahah*. Hasil didikan daripada Baginda ramai sahabat yang belajar menghafaz al-Quran sehingga lahir golongan *huffāz* dikalangan sahabat. Antara mereka yang menghafaz al-Quran ialah Abū Bakr, Uthmān b. ‘Affān, ‘Abd Allāh b. Mas‘ūd, ‘Ā’isyah dan Ḥafṣah (Mohd Aderi, 2015: 15). Menurut Zainab (2016: 175), semasa pembelajaran al-Quran, Rasulullah SAW menitikberatkan empat elemen seperti berikut:

- Pembacaan al-Quran yang tepat secara *talaqqī musyāfahah*
- Pemahaman makna ayat yang dibaca
- Penghafalan al-Quran
- Pengamalan ajaran al-Quran

Proses pengajaran dan pembelajaran al-Quran di zaman Rasulullah SAW menunjukkan kepentingan kaedah *talaqqī musyāfahah* yang mendasari proses penyebaran al-Quran. Permulaan kaedah *talaqqī musyāfahah* digunakan adalah selepas pertemuan Baginda dengan malaikat Jibrail a.s. Rasulullah SAW mengajarkan pula kepada para sahabat dengan menggunakan kaedah yang sama. Generasi sahabat mendapat didikan dan ajaran secara langsung daripada Rasulullah SAW. Baginda menjadi rujukan mengenai ayat-ayat al-Quran yang tidak difahami. Baginda memberikan penjelasan kepada setiap persoalan daripada kalangan sahabat. Setelah memahami tiap ayat yang dibaca langkah seterusnya ialah para sahabat menghafaz ayat-ayat al-Quran tersebut. Mereka menghafaz al-Quran dengan bersungguh-sungguh dengan perhatian daripada Rasulullah SAW berpandukan kaedah *talaqqī musyāfahah*. Peringkat yang terakhir ialah mereka berusaha menghayati dan beramal al-Quran yang dibaca serta difahami dalam kehidupan mereka (Norhisham, 2019: 32). Berdasarkan pengajaran Rasulullah SAW kepada para sahabat jelas menunjukkan pembacaan al-Quran sangat dititikberatkan dan penting seperti yang telah dinasihatkan (Naji Muhammad Hasan al-Ansari: 128) di dalam hadis,

إقرؤوا القرآن فإنه يأتي يوم القيامة شفيعا لأصحابه

Bacalah kamu semua akan al-Quran, maka sesungguhnya datang ia pada hari kiamat mensyafaatkan tuannya (orang yang membacanya di dunia)

Pengajaran al-Quran Zaman Sahabat

Selepas kewafatan Rasulullah SAW ramai daripada kalangan menjadi penghafaz al-Quran. Mereka telah dihantar ke beberapa tempat untuk menyebarkan dan mengajarkan al-Quran. Kaedah *talaqqī musyāfahah* terus berkembang seiring dengan perkembangan Islam dan menjadi panduan dikalangan mereka yang baru mengenal Islam pada ketika itu. Dunia keilmuan Islam mula berkembang maju dengan penyebaran Islam yang meliputi ilmu dari bidang al-Quran dan hadis (Mohd Aderi, 2015: 16).

Para sahabat menjadi guru kepada sahabat-sahabat yang lain. Mereka mempraktikkan apa yang telah dipelajari daripada Rasulullah SAW dalam pengajaran dan perkongsian mereka. Mereka memperdengarkan bacaan ayat-ayat suci kepada sahabat yang lain sementara sahabat yang lain mendengar dan mengulang membaca ayat-ayat tersebut. Mereka mengulang bacaan tersebut dengan menggunakan kaedah *talaqqī musyāfahah* kepada guru mereka. Seterusnya ialah para sahabat menghafaz dan mengamalkan al-Quran (Zakaria Ahmad, 2020: 7) yang telah dipelajari dalam kehidupan mereka (Zainab, 2016: 175). Demikian kaedah *talaqqī musyāfahah* yang bermula di zaman sahabat berkembang seiring dengan perluasan dan penyebaran Islam sehingga kini. Pada zaman tersebut juga kaedah *talaqqī musyāfahah* dan hafazan al-Quran menjadi masyhur sebagai alat penyebaran Islam dan juga sebagai usaha melahirkan golongan *huffāz*.

Gabungan kaedah *talaqqī musyāfahah* dan hafazan penting semasa perkembangan Islam. Para sahabat mengulangi kaedah tersebut dan menerapkan dalam kalangan kanak-kanak di zaman mereka. Usaha yang dilakukan ini adalah bagi memastikan generasi muda diterapkan dengan keikhlasan dan ketaqwaan seawal usia muda dengan penghayatan dan pengamalan al-Quran dalam diri (Siti Salwa, 2018: 102). Pada zaman pemerintahan Khalifah Hārūn al-Rashīd proses perkembangan diperkemaskan lagi dengan menitikberatkan penguasaan al-Quran sejak kecil lagi. Sistem pendidikan menjadi medan pelaksanaan dasar yang mengangkat al-Quran sebagai asas dalam penyebaran Islam.

Penyebaran Islam melalui al-Quran menjelajah dari satu tempat ke tempat yang lain. Proses pengajaran al-Quran ini menggunakan kaedah bacaan yang *mutawātir* berasaskan kepada tujuh qiraat (Zakaria Ahmad, 2020: 99) iaitu jenis-jenis bacaan (Ismail, 2018: 37). Kepelbagaian dalam pengajaran dan pembacaan al-Quran ini berbeza mengikut guru yang mengajarkannya. Contohnya di Kufah gurunya adalah ‘Abd Allāh b. Mas‘ūd dan di Sham gurunya adalah Ubay bin Ka‘ab. Demikian penyebaran Islam melalui wadah al-Quran yang berlangsung sehingga akhirnya menemui Tanah Melayu pada abad ke-15 yang membuktikan proses pengajaran dan pembelajaran al-Quran melalui kaedah *talaqqī musyāfahah* tersebar ke Tanah Melayu pada waktu itu. (Mohd Aderi, 2015: 17).

Nabi Muhammad SAW membawa ajaran Islam dan disebarkan ke seluruh pelusuk dunia. Baginda bersama-sama dengan para sahabat menempuh berbagai-bagai ujian dan halangan semasa proses perkembangan Islam. Seiring dengan penyebaran Islam ke pelbagai tempat beberapa orang sahabat dilantik sebagai wakil ke tempat-tempat tertentu untuk mengajarkan Islam dan al-Quran. Antaranya ialah ‘Umair b. Sa‘ad yang menjadi utusan untuk penduduk Hims di Syam, Sa‘ad b. Amīr yang diutus ke Kufah dan juga Mus‘ab b. Umair yang diutus ke Madinah (Mohd Aderi, 2015: 17). Mereka semua ditugaskan untuk menyebarkan Islam melalui risalah al-Quran yang menggunakan kaedah *talaqqī musyāfahah*.

Menurut Ab Halim, Ahmad Munawar, Amal Hayati & Mohd Izzuddin (2013: 10), generasi para sahabat menjadikan kaedah ini sebagai amalan dan panduan utama dalam tilawah dan hafazan al-Quran. Pada tahun Rasulullah SAW wafat, Baginda bertalaqqī *musyāfahah* dan berjaya mengkhatakkan al-Quran sebanyak dua kali bersama malaikat Jibrail a.s. Nurul Huda (2019: 29) berpendapat bahawa proses pembelajaran al-Quran menggunakan kaedah *talaqqī musyāfahah* ini adalah kaedah yang telah diwarisi daripada Rasulullah SAW sehingga ke hari ini.

Talaqqī musyāfahah merupakan satu disiplin pembelajaran al-Quran yang menitikberatkan kesungguhan dan kesabaran yang tinggi seperti yang dijalani oleh Rasulullah SAW sendiri. Perkara ini dinyatakan oleh Allah SWT berdasarkan firmanNya dalam al-Quran:

لَا تُحْرِكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ (١٦) إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ (١٧) فَإِذَا قَرَأْتَهُ فَاتَّبِعْ قُرْآنَهُ (١٨)
Janganlah engkau (wahai Muhammad) kerana hendak cepat menghafaz al-Quran yang diturunkan kepadamu menggerakkan lidahmu membacanya (sebelum selesai dibacakan kepadamu). Sesungguhnya Kamilah yang berkuasa mengumpulkan al-Quran itu (dalam dadamu), dan menetapkan bacaannya (pada lidahmu). Oleh itu apabila Kami telah menyempurnakan bacaannya (dengan perantaraan Jibrail), maka bacalah menurut bacaannya itu (*al-Qiyamah*: 16-18).

Perkembangan Amalan *Talaqqī Musyāfahah* di Malaysia

Dalam kajian Sedek Ariffin (2009: 4), beliau berpandangan perkembangan kaedah *talaqqī musyāfahah* berjaya menyebarkan risalah al-Quran dan ilmu Islam secara tidak langsung. Al-Quran menjadi manhaj kehidupan manusia dalam mendepani kehidupan di akhir zaman ini. Pelaksanaan program pembacaan al-Quran tidak pernah terhenti sejak kedatangan Islam di bumi Malaysia. Keadaan perkembangan amalan kaedah *talaqqī musyāfahah* ini menjurus kepada dua keadaan, iaitu amalan *talaqqī musyāfahah* di sekolah dan dalam kalangan masyarakat Islam di Malaysia.

Amalan *Talaqqī Musyāfahah* di Sekolah

Proses penyampaian ilmu pendidikan Islam di sekolah adalah berhubung kait dengan amalan pengajaran guru dan tahap kesediaan murid. Menurut Mohd Aderi (2015: 19), dalam hal ini, Kementerian Pendidikan Malaysia (KPM) telah menggariskan panduan dalam pelaksanaan pengajaran dan pembelajaran pendidikan Islam yang bertepatan dengan Falsafah Pendidikan Kebangsaan dan Falsafah Pendidikan Islam.

Pengamalan terhadap kaedah *talaqqī musyāfahah* dalam pembelajaran tilawah al-Quran khususnya di peringkat sekolah rendah telah lama berlangsung. Menurut Mohd Hanafi dan Hamdi (2016: 2), sejak diperkenalkan dalam Kurikulum Bersepadu Sekolah Rendah, kaedah *talaqqī musyāfahah* menjadi tunjang bagi melahirkan murid-murid yang boleh membaca al-Quran dengan baik dan tepat. Melalui inovasi serta wawasan yang mapan kini *talaqqī musyāfahah* dijadikan satu elemen dalam program jawi, al-Quran, bahasa Arab dan fardhu 'ain (J-Qaf) (Daud, 2014: 57). Program ini adalah kesinambungan dan juga penambahbaikan yang holistik selari dengan hasrat KPM yang mahu melahirkan generasi muslim profesional yang seimbang daripada emosi, intelektual, jasmani dan rohani. Semua hasrat ini digabung jalinkan dalam pengajaran dan pembelajaran pendidikan Islam yang mengaplikasikan kaedah *talaqqī musyāfahah*.

Kaedah *talaqqī musyāfahah* masih dilaksanakan dalam tilawah al-Quran di sekolah. Dalam tulisan Raja Abdullah & Saidi (2018), pelaksanaannya dikatakan bermula dengan pendekatan bacaan ikut guru serta pengajaran dan pembelajaran secara kolaboratif. Murid-murid diminta meneliti bacaan guru diselang seli dengan penerangan oleh guru berkaitan hukum tajwid yang diajar kepada murid pada waktu itu. Kaedah *talaqqī musyāfahah* dikuatkan lagi dengan kaedah pengulangan untuk membantu murid-murid menerima pengajaran guru dengan lebih berkesan (Zainab, 2016: 175). Guru akan mengulangi langkah awal dalam kaedah *talaqqī musyāfahah* dan murid mampu mengikuti pengajaran guru. Murid boleh terus bersoal jawab dengan guru jika tidak memahami penerangan guru (Nurul Huda, 2019: 32).

Seterusnya kaedah *talaqqī musyāfahah* diperkukuhkan dengan sesi tasmik. Tujuan diadakan sesi tasmik di akhir proses *talaqqī musyāfahah* ialah untuk melatih murid membaca secara individu. Di samping itu guru juga dapat mengesan kesalahan bacaan murid dan mentahsin bacaan murid. Ini merupakan kelebihan kaedah *talaqqī musyāfahah* kerana proses pengajaran dan pembelajaran tilawah al-Quran itu bertepatan dengan kaedah yang diwarisi daripada Rasulullah SAW (Ashraf, 2019: 95). Di akhir proses pengajaran dan pembelajaran tilawah al-Quran melalui kaedah *talaqqī musyāfahah* murid-murid telah melalui proses pemerhatian, pendengaran, pemahaman dan pembacaan dengan sempurna (Rabeah & Sabri, 2019: 2).

Amalan *Talaqqī Musyāfahah* dalam Masyarakat

Agama Islam adalah agama wahyu daripada Allah SWT untuk seluruh manusia. Rasulullah SAW dipilih untuk memikul tanggungjawab sebagai pesuruh Allah SWT menyebarkan ajaran Islam melalui kitab al-Quran. Al-Quran tidak hanya untuk dibaca malah difahami, dihayati, ditadabbur dan diamalkan dalam kehidupan seharian (Hasnan, 2017: 91). Membacanya mendapat pahala, bahkan digandakan pahala tersebut apabila dibaca dalam bulan Ramadan yang mulia.

Islam mula bertapak di daerah Nusantara hasil usaha pedagang-pedagang Arab yang berlabuh di Pelabuhan Melaka ketika itu. Melalui pedagang Arab, Tanah Melayu mula mendapat sebaran agama Islam yang bermula di Melaka pada tahun 1414 (Norsyida, 2014). Berdasarkan pendapat Mohd Aderi (2015: 17), proses pengajaran Islam bermula dengan pendidikan al-Quran. Al-Quran menjadi subjek pendidikan yang dititikberatkan pada peringkat awal proses pengajaran. Ibu bapa akan memastikan anak-anak sejak kecil untuk belajar dan mengaji al-Quran daripada guru mahupun individu yang berkemahiran. Pendidikan al-Quran sangat penting untuk diterapkan dalam kalangan kanak-kanak pada usia yang muda sebagaimana yang pernah menjadi amalan Rasulullah SAW yang memberi perhatian dan mendoakan kefahaman agama untuk Ibn ‘Abbās yang masih kecil. Pendidikan yang diberikan kepada anak-anak sewaktu kecil ini merupakan latihan yang berkesan dalam menjadikan al-Quran melekat dalam hati mereka (Sofiah & Kamarul, 2017: 110).

Intituisi pengajaran al-Quran terus berkembang pesat bagai cendawan tumbuh selepas hujan. Para alim ulama yang menghabiskan puluhan tahun menimba ilmu di Mekah, pulang ke tanah air dan mereka pula mengembangkan lagi pengajaran ilmu-ilmu Islam termasuklah pendidikan al-Quran khususnya melalui pembelajaran menggunakan sistem pondok (Mohd Aderi, 2015: 17). Dewasa ini sistem pembelajaran berasaskan aliran pondok masih wujud dan berlangsung pada zaman serba moden. Berbekalkan teknologi dan kemajuan yang ada pengajaran dan pembelajaran al-Quran kini lebih segar dan maju. Media massa pula berperanan sebagai medium dalam menyuburkan minat membaca dan mendalami ilmu pembacaan al-Quran.

Penganjuran World #QuranHour merupakan platform bersifat global dengan keupayaan menyatukan seramai mungkin umat Islam dari seluruh dunia untuk duduk dan membaca al-Quran pada satu-satu masa. Menurut Mohd Nor Mamat (*Sinar Harian*, 2019), program ini merupakan dakwah yang berkesan ke arah menyuburkan ibadah pembacaan al-Quran, sekali gus membudayakan al-Quran dalam kehidupan. Program-program sebegini sememangnya telah terbukti memberi impak yang positif dalam kalangan masyarakat Islam. Selain memberi peluang kepada masyarakat

membaca al-Quran, program ini turut mengimplementasikan kaedah *talaqqī musyāfahah* semasa program berlangsung. Justeru, pendedahan seumpama ini sesuai untuk diikuti seisi keluarga di samping dapat mempertingkatkan lagi kualiti bacaan al-Quran.

Selain itu, kewujudan kelas pengajian al-Quran dalam talian yang rancang berjalan turut menggunakan kaedah *talaqqī musyāfahah* dalam pengajarannya. Perkembangan ini dapat meletakkan kaedah *talaqqī musyāfahah* sebagai kaedah penting (Sedek, 2009: 2) yang digunakan dalam pengajaran dan pembelajaran al-Quran. Merujuk kepada situasi pembudayaan al-Quran dalam kalangan masyarakat hari ini menunjukkan wujud kesedaran dan kemahuan yang tinggi untuk belajar, membaca dan mengaplikasikan al-Quran dalam kehidupan. Usaha murni yang diadakan seperti kelas pengajian al-Quran secara langsung seperti dalam Facebook Live atau Instagram Live, sidang video WhatsApp, Telegram Call dan juga panggilan telefon memudahkan dan amat menarik golongan muda, terutamanya untuk turut sama menyertai program sedemikian (*Sinar Harian*, 2020). Hal ini dilihat bertepatan dengan anjuran Rasulullah SAW seperti dalam sebuah hadis:

خيركم من تعلم القرآن وعلمه

Sebaik-baik kamu ialah orang yang belajar al-Quran dan mengajarnya
(al-Tirmidhi, Sunan al-Tirmidhi, *bab Fadāil al-Quran*, no. 2907).

Pada zaman kontemporari kini, perkembangan kaedah *talaqqī musyāfahah* memainkan peranan yang penting. Tidak ketinggalan dengan arus modenisasi, kaedah ini menyingkap ruang pembelajaran tilawah al-Quran yang efektif dan relevan dengan keadaan semasa. Hal ini bertepatan dengan hasrat kerajaan ke arah pelaksanaan program pendigitalan Malaysia di bawah norma baharu yang menitikberatkan penggunaan teknologi maklumat sebagai pemangkin kepada keupayaan pentadbiran negara yang lebih berkesan dan bermutu tinggi.

Program World #QuranHour bukanlah satu-satunya saluran kaedah *talaqqī musyāfahah* yang terkini dalam pembelajaran tilawah al-Quran bahkan terdapat banyak saluran lain yang menepati cita rasa kontemporari kini. Buktinya adalah dengan kewujudan kelas pembelajaran al-Quran melalui aplikasi Zoom, Microsoft Teams, Cisco Webex Meetings dan

pelbagai platform mudah alih yang lain. Selain itu, penghasilan perisian kursus multimedia juga membantu dalam pengimplementasian kaedah *talaqqī musyāfahah* secara langsung. Penggabungan elemen multimedia secara grafik, audio dan video (Hashidah Mohd Nasir, 2010: 3) menghasilkan persekitaran yang lebih interaktif dan intuitif dalam pembelajaran tilawah al-Quran menggunakan kaedah *talaqqī musyāfahah*.

Krisis pandemik yang melanda dunia hari ini secara tidak langsung memberi dimensi baharu kepada pembelajaran tilawah al-Quran. Dengan pergerakan yang terhad dan ketiadaan peluang pembelajaran secara bersemuka telah memberi peluang kepada guru dan pengajar al-Quran untuk menambah baik dan menyesuaikan keadaan semasa terhadap kaedah *talaqqī musyāfahah*. Penyesuaian terhadap norma baharu ini sememangnya menuntut kepada satu ketekunan yang berterusan dalam pembelajaran tilawah al-Quran. Platform secara maya merupakan solusi kepada pembelajaran tilawah al-Quran serta mampu meminimumkan risiko terdedah kepada jangkitan wabak COVID-19. Namun begitu, proses transisi terhadap pembelajaran tilawah al-Quran dalam norma baharu memerlukan penelitian terhadap aspek pengaplikasian kaedah *talaqqī musyāfahah* agar menepati kaedah yang sebenar (Nurul Huda, 2019).

Antara ciri-ciri yang memenuhi kaedah *talaqqī musyāfahah* adalah seperti guru dan murid hadir secara berhadapan ketika sesi pembelajaran (Rabeah Ghazali, 2019). Kaedah ini masih dapat dipraktikkan walaupun terdapat kekangan dalam bertemu secara bersemuka. Interaksi secara maya membolehkan murid atau pelajar membaca di hadapan guru. Ciri-ciri lain ialah guru mendengar dan menegur bacaan murid. Walaupun dilaksanakan secara maya, guru masih boleh mendengar bacaan murid dan memperbetulkan setiap kesalahan dalam bacaan murid. Seterusnya, aktiviti pengulangan bacaan dengan penambahbaikan melengkapkan ciri-ciri yang perlu ada semasa kaedah *talaqqī musyāfahah* dijalankan (BH Online, 2021). Semua ciri ini perlu ada semasa pembelajaran tilawah al-Quran menggunakan kaedah *talaqqī musyāfahah* dijalankan agar mencapai matlamat yang dikehendaki. Oleh hal yang demikian, pengimplementasian kaedah *talaqqī musyāfahah* akan dinilai sebagai memenuhi kehendak konsep yang sebenar dengan mengamalkan ciri-ciri yang dibincangkan.

KAJIAN-KAJIAN LEPAS

Kaedah *talaqqī musyāfahah* telah digunakan dari zaman Rasulullah SAW sehingga hari ini. Walaupun terdapat kaedah lain yang dipraktikkan dalam pengajaran dan pembelajaran al-Quran, tetapi kaedah ini tetap digunapakai dalam tilawah al-Quran. Dalam kajian lepas, terdapat kajian yang menjadikan kaedah *talaqqī musyāfahah* sebagai elemen utama dalam kajian. Namun begitu, terdapat juga kajian-kajian lain yang berkait rapat dengan kaedah *talaqqī musyāfahah*.

Ashraf (2019: 94) ada mengkaji berkaitan pelaksanaan amalan *talaqqī* dan *musyāfahah*, Norhisham (2019: 273) pula mengkaji kaedah *talaqqī musyāfahah* dalam pengajaran al-Quran, begitu juga dengan konsep dan pelaksanaan *talaqqī* dan *musyāfahah* yang dikaji oleh Nurul Huda (2019: 27). Selain itu, Rabeah & Sabri (2019: 2) juga ada menyatakan berkaitan amalan kaedah *talaqqī musyāfahah* dalam kalangan guru Pendidikan Islam di Sekolah Jenis Kebangsaan Cina (SJKC). Selain itu, Hafit (2015) dalam kajiannya ada membincangkan tentang amalan *talaqqī musyāfahah* dalam kalangan guru bagi bidang tilawah al-Quran. Surul (2015) turut mengkaji berkaitan *talaqqī* dan *musyāfahah* dalam pengajaran modul khatam al-Quran program J-Qaf.

Sementara itu, kajian yang mempunyai perkaitan antara kaedah pengajaran al-Quran dan amalan kaedah *talaqqī musyāfahah* turut dikaji. Contohnya, Misnan (2014: 36) ada mengkaji berkaitan kaedah pengajaran al-Quran di sekolah menengah, Daud (2014: 60) juga menyatakan pengajaran dan pembelajaran al-Quran adalah melalui kaedah *talaqqī musyāfahah*, manakala Paharudin Arbain (2014) pula mengkaji pelaksanaan kaedah pengajaran tilawah al-Quran. Siti Afifah & Wan Nasyrudin (2014: 268) pula berpendapat kaedah *talaqqī musyāfahah* membantu murid membaca al-Quran dengan makhraj yang betul. Begitu juga dalam kajian Norsyida (2014) yang mengkaji kaedah bacaan al-Quran yang terbaik untuk kanak-kanak. Sementara itu, Azmil & Jahidih (2015: 149) pula berpandangan tahap kemahiran al-Quran guru mempunyai hubungan yang signifikan terhadap pencapaian al-Quran murid.

Rashidah (2016) berpendapat perlunya kaedah yang sesuai untuk menghasilkan keupayaan pembacaan al-Quran yang berkesan dalam kalangan murid sekolah rendah. Begitu juga dalam kajian Roslaini (2016) yang berpandangan keberkesanan pengajaran guru mempengaruhi pencapaian murid dalam tilawah al-Quran. Sementara itu, Nor Musliza & Mokmin (2015) menyatakan dalam kajiannya bahawa pengajaran berbantuan multimedia boleh menjadikan pengajaran al-Quran lebih mudah difahami oleh pelajar. Begitu juga dengan pandangan Nur Syamira (2017) yang menyatakan bahawa perisian multimedia mampu memberi sumbangan yang besar dalam bidang tilawah al-Quran kepada pelajar.

Kaedah pertama dalam pembelajaran al-Quran adalah *talaqqī musyāfahah* yang berlaku semasa peristiwa penurunan wahyu yang pertama kepada Nabi Muhammad SAW di Gua Hira turut dinukilkan dalam kajian Azhar (2017: 55). Selain itu, Sapie (2018: 2) ada menyatakan dalam kajiannya, KPM menyarankan guru-guru menggunakan kaedah *talaqqī musyāfahah* dalam pengajaran dan pembelajaran tilawah al-Quran kepada murid. Sementara itu, Sharifah *et al.* (2018: 94) pula mendapati kaedah *talaqqī musyāfahah* adalah kaedah pengajaran al-Quran tertua yang masih digunakan sehingga hari ini. Selain itu, terdapat juga kajian yang memperkenalkan kaedah pengajaran al-Quran yang asasnya menggunakan kaedah *talaqqī musyāfahah* seperti dalam kajian Haziyah & Masitah (2018: 2) yang memperkenalkan kaedah al-Matien untuk membantu murid membaca al-Quran dengan cepat.

Penelitian terhadap kajian-kajian lalu menunjukkan tema kajian menjurus terhadap penyelesaian dan penambahbaikan terhadap manhaj pembacaan yang betul serta kepentingan kaedah *talaqqī musyāfahah* dalam pembelajaran tilawah al-Quran. Namun begitu penulis mendapati aspek pemahaman dan penghayatan untuk dijadikan amalan dalam kehidupan seharian perlu dititikberatkan, malah perlu digarapkan kerana ia merupakan kriteria penting dalam pembelajaran tilawah al-Quran. Proses penghasilan murid yang seimbang dunia akhirat antara lain bermula dengan pendidikan al-Quran dalam diri seiring dengan pembelajaran tilawah al-Quran.

Berdasarkan kepada kajian-kajian terdahulu menunjukkan ramai penyelidik yang membangkitkan perkara berkaitan kaedah *talaqqī musyāfahah* serta persoalan yang berkaitan dengan kaedah tersebut. Hal ini memberi gambaran jelas bahawa kaedah *talaqqī musyāfahah* kekal relevan diamalkan dalam memenuhi tuntutan pembelajaran al-Quran sama ada di sekolah, mahupun dalam kalangan masyarakat awam. Penggabungan kaedah *talaqqī musyāfahah* dan penerapan kaedah tersebut yang disesuaikan untuk semua peringkat usia dilihat mampu membantu mencapai objektif dan hasil yang optimum. Kejayaan pelaksanaan kaedah *talaqqī musyāfahah* dengan berkesan sudah pasti menjadi aspirasi yang jitu dalam menginspirasi KPM khususnya untuk mengangkat kewibawaan murid melalui pengajaran dan pembelajaran al-Quran. Menerusi komitmen dan kerjasama yang berterusan daripada semua pihak, hasrat KPM yang mahu melahirkan murid-murid yang mampu membaca al-Quran dengan baik akan terlaksana (Mohd Aderi, 2015: 20).

Kepentingan Kaedah *Talaqqī Musyāfahah*

Kaedah *talaqqī musyāfahah* yang diamalkan perlu mengikut garis panduan dan prinsip yang betul bagi menghasilkan impak positif kepada guru, murid dan para pembacanya. Perbincangan berikutnya adalah berkaitan dengan kepentingan kaedah *talaqqī musyāfahah* yang diamalkan.

Sunah Rasulullah SAW - pendidikan secara langsung dipelajari oleh Rasulullah SAW daripada malaikat Jibrail a.s sejak pertemuan kali pertama di Gua Hira. Menerusi kaedah *talaqqī musyāfahah*, Baginda menerima pengajaran daripada Jibrail a.s yang mengajarkan Baginda wahyu pertama. Jibrail a.s memulakan bacaan dan Baginda mendengar dengan teliti. Kemudian Baginda mengulangi bacaan tersebut dan seterusnya menghafaz ayat-ayat tersebut. Demikian merupakan antara cara Rasulullah SAW menerima wahyu daripada Allah SWT melalui malaikat Jibrail a.s. Kaedah ini kemudiannya diaplikasikan oleh Rasulullah SAW dalam menyebarkan kalam Allah SWT kepada para sahabat. Kaedah ini juga menjadi warisan yang diamalkan dan disebarikan kepada seluruh umat manusia (Sedek, 2009: 5).

Kaedah Penerimaan Ilmu daripada Sanad Rasulullah SAW - umat Islam dituntut mempelajari ilmu dengan menitikberatkan soal jalur sanad yang bersambung. Hal ini penting untuk menentukan kesahihan ilmu yang diperoleh. Menjadi satu kelebihan seandainya dapat menerima sesuatu ilmu yang sanadnya bersambung hingga Rasulullah SAW. Ilmu yang diterima bersifat benar dan sah kerana diambil daripada Rasulullah SAW serta daripada sumber yang asli (*Harian Metro*, 2020) daripada Allah SWT. Pada hari ini, amalan mendapatkan sanad semakin giat diusahakan oleh masyarakat terutama dalam pembacaan al-Quran. Dengan kemajuan teknologi hari ini wujud kelas-kelas *talaqqī* al-Quran bersanad atas talian. Selain itu, terdapat pusat-pusat pengajian al-Quran yang menawarkan pakej *talaqqī* al-Quran bersanad sebagai usaha memenuhi permintaan masyarakat hari ini. Kesedaran yang tinggi timbul dalam kalangan masyarakat yang ingin menerima pengajaran tilawah al-Quran secara bersanad merupakan perkembangan positif yang perlu dikekalkan (Mohd Hasbie, 2017: 347).

Kaedah Tunggal Pemindahan dan Periwiyatan Al-Quran - kaedah *talaqqī musyāfahah* merupakan satu-satunya kaedah yang terlibat dalam penyebaran Islam. Pada awalnya umat Islam hanya membaca, mengikut, mengulang dan memahami ayat-ayat al-Quran. Kini, kaedah *talaqqī musyāfahah* terus diamalkan di samping kaedah-kaedah baharu yang menyokong kaedah *talaqqī musyāfahah* seperti *al-Baghdadiyah*, *Iqra'*, *al-Baraqqy*, *Hattawiyah* dan lain-lain lagi. Kaedah-kaedah moden ini berinspirasi kaedah utama, iaitu kaedah *talaqqī musyāfahah* (Sedek, 2009: 5). Walaupun dengan ledakan teknologi maklumat, tetapi kaedah *talaqqī musyāfahah* tetap diamalkan dengan suasana baharu, mudah dan cepat serta disesuaikan dengan arus pemodenisasi dalam tilawah al-Quran yang berlaku pada hari ini.

Cara Membetulkan Bacaan Al-Quran – melalui kaedah *talaqqī musyāfahah* murid dan pelajar mudah untuk menerima pengajaran guru berkaitan hukum tajwid. Terdapat beberapa hukum tajwid yang memerlukan murid melihat bagaimana gurunya membaca atau menyebut sesuatu kalimah. Contohnya hukum tajwid yang melibatkan kadar mad, sebutan huruf, bacaan *isymām*, *raum*, *taqlil*, *imālah*, *tashil*, *qasr*, *tawassut* dan sebagainya yang memerlukan pembelajaran secara *talaqqī musyāfahah* melalui guru yang

mahir dan tidak melalui pembacaan ayat sahaja (Mohd Abdul Nasir, 2017: 31). Murid yang mendengar dan memerhati cara guru menyebut sesuatu kalimah secara tidak langsung dapat mengikut dan memperbetulkan bacaan dengan melihat pergerakan bibir guru secara berhadapan.

Panduan Mengenal Pasti Penyelewengan Ayat Al-Quran – sejak bermula penurunan al-Quran, musuh-musuh Islam tiada berhenti berusaha memesongkan akidah umat Islam. Antaranya ialah dengan mencipta ayat-ayat yang didakwa sebagai ayat al-Quran dan menyebarkannya supaya kelihatan benar. Bahkan, dalam al-Quran Allah SWT berhujah terhadap mereka yang ingkar seperti mana yang ternukil:

وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّثْلِهِ ۚ وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِمَّن دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ (٢٣)

Maksudnya: Dan kalau kamu ada menaruh syak tentang apa yang kami turunkan (al-Quran) kepada hamba Kami (Muhammad), maka cubalah buat dan datangkanlah satu surah yang sebanding dengan al-Quran itu, dan panggillah orang-orang yang kamu percaya boleh menolong kamu selain dari Allah, jika betul kamu orang-orang yang benar (al-Baqarah: 23).

Kini, pada era globalisasi terdapat segolongan manusia beralih dengan menggunakan kecanggihan teknologi moden dengan tujuan untuk mengelirukan umat Islam. Media internet dipenuhi dengan ayat-ayat yang dicipta dan direka oleh mereka bertujuan memalingkan pemahaman umat Islam daripada al-Quran yang sebenar. Rentetan daripada permasalahan ini, maka Sedek (2009: 7) berpendapat para *Qurra'* mengadakan kelas-kelas pengajian al-Quran adalah untuk memberi penjelasan dan pendidikan yang sebenar kepada umat Islam agar tidak terpedaya dengan tindakan golongan ini. Aktiviti penerangan dan pemurnian terhadap penyelewengan ayat al-Quran seharusnya menjadi keutamaan pihak yang berautoriti dalam mencegah penyelewengan dan agenda musuh Islam di samping memperkukuhkan keimanan umat Islam.

ANALISIS KANDUNGAN DEDUKTIF

Analisis kandungan dilaksanakan bertujuan membantu pengkaji dengan pentafsiran terhadap kehidupan harian. Pengkaji akan menilai dari sudut konteks penggunaan kata-kata dalam teks tertentu atau imej serta hubungan

yang wujud antara keduanya. Secara dasarnya, analisis kandungan bertujuan membantu pengkaji menjelaskan tentang konsep sesuatu kandungan yang dikaji (Mohd Faiz Mohamed Yusuf & Norhanani Romli, 2019: 11).

Penulis menggunakan analisis kandungan konseptual secara deduktif dengan huraian dan penjelasan tentang kaedah *talaqqī musyāfahah* bermula ketika penurunan wahyu yang pertama. Pengajaran dan pembelajaran seterusnya berlangsung pada zaman sahabat, terus berkembang seiring dengan perkembangan agama Islam. Ironinya kaedah *talaqqī musyāfahah* tetap menjadi medium dalam penyebaran Islam, terutama yang berkaitan pengajaran dan pembelajaran al-Quran. Proses penyebaran kaedah pembelajaran dan pembacaan al-Quran berlangsung hasil daripada kerja dakwah Rasulullah SAW menyebarkannya, malah tetap berterusan diamalkan oleh sahabat Baginda walaupun selepas kewafatan Rasulullah SAW.

Perjuangan menyebarkan Islam tidak terhenti, bahkan diteruskan oleh sahabat yang berkesempatan belajar daripada Rasulullah SAW. Generasi *tabi'in* dan *tabi' tabi'in* kemudiannya meneruskan usaha-usaha dakwah yang telah diperolehi. Kaedah *talaqqī musyāfahah* diajar oleh para alim ulama di madrasah dan pondok pengajian agama (Mohd Aderi, 2015: 19). Kaedah yang baharu turut mula wujud turut membantu proses pengajaran dan pembelajaran al-Quran serta bidang keilmuan Islam yang lain. Kini, kaedah *talaqqī musyāfahah* diaplikasikan dengan medium dan inovasi yang terbaharu menjadikan kaedah ini terus kekal relevan dan mampu melahirkan mereka yang berkebolehan dan berkemahiran tinggi dalam pembacaan al-Quran.

KESIMPULAN

Al-Quran merupakan kitab untuk umat akhir zaman yang kekal sehingga hari kiamat. Isi kandungannya merangkumi seluruh aspek kehidupan manusia dan mencakupi hal kehidupan setiap makhluk Allah SWT. Individu Muslim wajib untuk mengimani dan meyakini terhadap al-Quran dan as-Sunah peninggalan Rasulullah SAW. Bahkan, adalah wajib bagi setiap Muslim untuk membaca setiap huruf dalam al-Quran dengan betul dan mempelajarinya adalah fardu kifayah. Menerusi kaedah *talaqqī*

musyāfahah yang diwarisi daripada Rasulullah SAW, ia adalah kaedah yang terbaik dan *mutawātir* dan disepakati oleh para ulama. Perbincangan yang telah dinyatakan sebelum ini membuktikan kaedah *talaqqī musyāfahah* bukan sahaja penting untuk diamalkan, bahkan dikekalkan dalam sistem pendidikan al-Quran. Kaedah ini juga amat sinonim dalam tilawah al-Quran dan telah lama diamalkan oleh umat Islam, bahkan Rasulullah SAW sendiri mengamalkannya. Justeru, umat Islam amat digalakkan mempelajari kaedah *talaqqī musyāfahah* melalui guru-guru yang berpengetahuan dan berkemahiran agar pembacaan al-Quran kelak diterima, betul pada hukum tajwidnya serta dikira sebagai amal ibadah.

RUJUKAN

- Ab Halim Tamuri, Ahmad Munawar Ismail, Amal Hayati Md. Noor & Mohd Izzuddin Mohd Pisol. (2013). Penilaian guru terhadap pelaksanaan model-model tilawah al-Qur'an Program J-Qaf. *International Journal of Islamic Thought*, 3.
- Abd al-Salam Muqbil al-Majidi. (2000). *Talaqqi al-Nabiy Alfaz al-Quran al-Karim*. Muassasah al-Risalah.
- Ashraf Ismail, Ab. Halim Tamuri, & Nurul Huda Hassan. (2019). Pelaksanaan amalan talaqqi dan musyafahah dalam kalangan pensyarah Tahfiz Al-Qur'an di Malaysia. *Islamiyyat*, 41(1).
- Azhar Jaafar@Ramli, Engkizar & Mohd Isa Hamzah. (2017). Implementation and development of Qur'an learning method in Malaysia and Indonesia: An analysis. *Khalifa Journal of Islamic Education*, 1(1).
- Azmil Hashim & Jahidih Saili. (2015). Hubungan antara tahap kemahiran al-Quran guru dan pencapaian tawid al-Quran pelajar KKQ di Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur. *Tinta Artikulasi Membina Ummah*, 1(1).
- Al-Tirmidhi. (2008). *Sunan al-Tirmidhi (al-Jami' al-Kabir)*. Beirut, Lubnan: Dar al-Garbi al-Islami.
- Berita Harian*. (2021). Mencari reda pembelajaran al-Quran secara maya. 7 Februari.
- Daud Ismail, Wan Mohd Khairul Firdaus Wan Khairuldin, & Mahadi Mohammad. (2014). Perkembangan dan masalah pembelajaran al-Quran dalam Program J-Qaf di Malaysia. *Jurnal Islamiyyat*, 36 (2).
- Hafit Hidayah Ajmain. (2015). Amalan talaqqi musyafahah guru dalam bidang tilawah al-Quran J-Qaf: Satu kajian di daerah Kota Kinabalu, Sabah. Tesis Sarjana (Tidak diterbitkan). Universiti Kebangsaan Malaysia, Bangi.

- Hashidah Mohd Nasir, Fauziah Baharom, Harryizman Harun, Haslina Mohd, Ali Yusny Daud, Norida Darus, Ahmad Ghadafi & Azman Yasin. (Jun 2010). Model pembelajaran e-Tajwid (eTLM) berasaskan semantik dan elemen multimedia. *Regional Conference on Knowledge Integration in ICT*, Kajang, Selangor.
- Harian Metro*. (2020). Sistem sanad pelihara ketulenan ilmu. 26 Julai.
- Hasnan Kasan, Mohd Fadzhil Mustafa, Siti Sarah Haimi & Umar Faruk. (2017). Faktor interaksi dengan al-Quran dalam proses penghayatan kehidupan beragama pelajar-pelajar UKM. *Jurnal Islam dan Masyarakat Kontemporari*, 15.
- Haziyah Hussin & Masitah Ismail. (2018). Keberkesanan kaedah al-Matien dalam pembelajaran tilawah al-Qur'an. *Jurnal al-Turath*, 3(2).
- Ismail Hashim Abu Bakar. (2018). The concept of qiraat and their effects on al-Ahkam al-Shar'iyah. *Al-Burhan (Journal of Qur'an and Sunnah Studies)*, 2(1).
- Misnan Jemali, Ab Halim Tamuri, & Azmil Hashim. (2014). Kaedah pengajaran al-Quran Sekolah Menengah Kebangsaan di Negeri Perak. *International Journal of Islamic Studies and Arabic Language Education, (Suppl. Issue)*.
- Mohd Abdul Nasir Abd Latif, Ahmad Zulfiqar Shah Abd Hadi, Muhammad Hasbi Abdul Rahman, Muhammad Nadzir Ibrahim & Muhammad Akramin Kamarul Zaman. (2017). Implementasi talaqqi dan musyafahah dalam pengajaran dan pembelajaran qiraat Warsh 'an-Nafi'. *The Online Journal of Islamic Education*, 5(1).
- Mohd Aderi Che Noh. (2015). *Pengajaran dan pembelajaran tilawah al-Qur'an sekolah menengah di Malaysia*. Bangi: Penerbit Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Mohd Faiz Mohamed Yusuf & Norhanani Romli. (2019). Aplikasi program Atlas. Ti dalam penyelidikan kualitatif pengajian pascasiswazah bidang pengajian Islam: suatu cadangan awal. *Jurnal Al-Hikmah*, 11(1).
- Mohd Hanafi Mamat & Hamdi Ishak. (2016). Model khatam al-Quran J-Qaf: Pengaruh terhadap impak pembelajaran murid. *Jurnal Al-Turath*, 1(2).
- Mohd Hasbie al-Shiddieque Ahmad & Siti Mursyidah Mohd Zin. (2017). Sanad al-Quran: Kepentingan dan keperluannya. *Persidangan Antarabangsa Pengajian Islamiyyat kali ke-3*.
- Mohd Nahi Abdullah. (2018). Amalan pengajaran tilawah al-Quran berkesan dalam kalangan guru pendidikan Islam. Tesis Sarjana (Tidak diterbitkan). Universiti Teknologi Malaysia, Skudai.
- Muhammad ibn Mukarram ibn Manzhur al-Ifriqi al-Misri. (2003) *Lisan al-Arab* (Jld.13). Beirut: Dar al-Shadar.
- Naji Muhammad Hasan al-Ansari. (1993). *Al-Ta'lim fi al-Madinah al-Munawwarah*. Kaherah: Dar al-Manar.

- Nor Musliza Mustafa & Mokmin Basri. (2015). Teori reka bentuk perisian pembelajaran al-Quran berkonsepkan multimedia dalam mengatasi perbezaan individu. *Seminar antara Universiti Pengajian Lepas Ijazah (SAPLI 2015)*, 16-17 Disember 2015. The Everly Hotel, Putrajaya.
- Norhisham Mohamed, Azmil Hashim, Wahyu Hidayat Abdullah, Muhammad Akramin Kamarul Zaman & Fatin Ardani Zamri. (2019). Kaedah talaqqi musyafahah dalam pengajaran al-Qur'an Wa al-Hifz kurikulum dini SABK di Perak. *International Journal of Education, Psychology and Counseling*, 4(32).
- Norsyida Mat Zin. (2014). Kaedah bacaan al-Quran teknik Iqra' dan al-Baghdadi di Kuala Lumpur: Kajian perbandingan. Tesis Sarjana (tidak diterbitkan). Universiti Malaya, Kuala Lumpur.
- Nur Syamira Abd Wahab, Nor Syamira Abd Wahab, Ramlee Musthapa, Aisyah Sjahrony & Dedel Febrian. (2017). Kefahaman al-Quran dan jawi melalui permainan bahasa bermultimedia. *ASEAN Comparative Education Research Journal on Islam and Civilization (ACER-J)*, 1(1).
- Nurul Huda Zainal Abidin, Najmiah Omar & Nor Hafizi Yusuf. (2019). Konsep dan pelaksanaan kaedah talaqqi dan musyafahah dalam pembelajaran al-Qur'an. *Malaysian Journal for Islamic Studies*, 3(1).
- Paharudin Arbain, Misnan Jemali, Ibrahim Hashim & Azmil Hashim. (2014). Persepsi murid terhadap pelaksanaan kaedah pengajaran guru dan hubungannya dengan pencapaian murid dalam tilawah al-Quran Program J-Qaf. *Jurnal Penyelidikan Dedikasi*, 8.
- Rabeah Ghazali & Sabri Mohamad. (2019). Amalan talaqqi dan musyafahah dalam kalangan guru pendidikan Islam SJKC. *At-Tahkim*, 9(18).
- Rashidah Md Hasan, Nik Rosila Nik Yaacob, & Wan Ahmad Jaafar Wan Yahaya. (2016). Kaedah pembelajaran serentak dalam meningkatkan pencapaian kelancaran bacaan, fasahah dan hukum tajwid murid sekolah rendah. *Persidangan Kebangsaan Isu-isu Pendidikan Islam 2016*, 21-22 Mei 2016, Auditorium Fakulti Pendidikan, Universiti Malaya.
- Roslaini Abd Razak. (2016). Keberkesanan pengajaran dan pembelajaran kolaboratif dalam bidang al-Quran di Sekolah Kebangsaan Kampung Cheras Baharu, Laporan Ilmiah Ijazah Sarjana Muda (tidak diterbitkan). Universiti Sains Islam Malaysia, Nilai.
- Sapie Sabilan, Barinah Ibrahim, Suhana Mohd Lip, Mohamad Fuad Ishak, & Siti Nga'ishah Mohni. (2018). Analisis tahap penguasaan bacaan al-Quran murid Tahun 5 Sekolah Kebangsaan Sungai Karang berdasarkan Model Khatam al-Quran dan Model JQAF. *International Conference on Islamic Education & Research (ICIER)*, Eagle Bay, Langkawi.
- Sedek Ariffin. (2009). Kepentingan Talaqqi dan Musyafahah dalam pembacaan al-Quran. *Jurnal Darul Quran*, 13.

- Sharifah Norshah Syed Bidin, Mohd Shafiee Hamzah, Tasnim Abd Rahman, Kasimah Kamaruddin, & Nik Azeah Nik Azman. (2018). Kaedah pengajaran dan pembelajaran al-Quran: Kajian di Masjid UNISZA, *Jurnal Hadhari*, 10(1).
- Sinar Harian*. (2019). Membudayakan al-Qur'an dalam kehidupan. 5 Mei.
- Sinar Harian*. (2020). Wajib berguru walaupun belajar ngaji online. 3 Julai.
- Siti Afifah Munirah Salleh & Wan Nasyrudin Wan Abdullah. (2014). Pengaplikasian Manhaj Rasulullah SAW dalam proses pengajaran dan pembelajaran bagi Program Pengajian Tahfiz al-Quran di Penjara Pengkalan Chepa Kelantan. *Prosiding Seminar Pengajaran dan Pembelajaran Bahasa Arab*, Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Sofiah Mohamed & Kamarul Azmi Jasmi. (2017). Penerapan potensi murid dalam pengajaran dan pembelajaran pendidikan Islam di Prasekolah. *The Malaysian Journal of Islamic Sciences*, 19 (Suppl. Edition).
- Surul Shahbudin Hassan. (2015). Talaqqi dan musyafahah dalam pengajaran modul Khatam al-Quran Program J-Qaf. Tesis Sarjana (tidak diterbitkan). Universiti Malaya, Kuala Lumpur.
- Zainab Ismail. (2016). Ulasan buku - Pengajaran & pembelajaran tilawah al-Qur'an sekolah menengah di Malaysia oleh Mohd Aderi Che Noh. *The International Journal of Islamic Studies (Islamiyyat)*, 38(2).
- Zakaria Ahmad. (2020). *Terjemahan al-Tibyan fi Adabi Hamalati al-Quran*. Pustaka Dar as-Salam.